

آشنایی با واحد احیای میراث در پژوهشکده حج و زیارت

به تازگی با عنایت ریاست محترم پژوهشکده حج و زیارت جناب آقای دکتر علی اکبر ضیائی، واحد احیای میراث در این پژوهشکده آغاز به کار کرده است. به منظور آشنایی بیشتر با این واحد و برنامه‌ها و فعالیت‌های آن، مصاحبه‌ای با مسئول آن جناب آقای احمد خامه‌یار انجام داده‌ایم.

ابتدا خودتان را معرفی و توضیحاتی درباره نوع فعالیت‌های علمی و پژوهشی‌تان ارائه بفرمایید.

با سلام و تشکر؛ بنده احمد خامه‌یار هستم. دارای مدرک دکتری تاریخ و تمدن ملل اسلامی در دانشکده الهیات دانشگاه تهران هستم. در پژوهشکده حج و زیارت هم به عنوان مسئول واحد احیای میراث و مدیر گروه اماکن و جغرافیای دانشنامه حج و حرمین حرمین مشغول به کار هستم. حوزه تخصصی پژوهشی بنده، سابقاً اماکن مقدس اسلامی بوده؛ اما چند سالی است که در زمینه تاریخ و میراث و متن پژوهی، فعالیت پژوهشی‌ام را ادامه می‌دهم و موضوع تز دکتری بنده، تصحیح یک متن تاریخی متعلق به دوره مملوکی است. تا به حال از بنده حدود شش کتاب و نزدیک به هفتاد مقاله علمی در نشریات علمی و تخصصی منتشر شده است که بیشتر تألیفات بنده در همین پژوهشکده حج آماده شده و از سوی نشر مشعر منتشر شده است و عناوین آنها عبارت است از: آثار پیامبر (ص) و زیارتگاه‌های اهل بیت (ع) در سوریه؛ زیارتگاه‌های عراق؛ قنبر غلام علی (ع)؛ و محمد بن اسماعیل بن امام جعفر صادق (ع).

ضرورت فعالیت در حوزه احیای میراث چیست؟

میراث مکتوبی که امروز به دست ما رسیده، آینه تمام‌نمای اندیشه و فرهنگ و تمدن اسلامی است و ابعاد مختلف علمی و فکری تمدن اسلامی را نشان می‌دهد. منابع و زیربنای بسیاری از مطالعات و پژوهش‌ها درباره اسلام و تمدن اسلامی، میراث مکتوبی است که در شاخه‌ها و موضوعات مختلف علوم اسلامی باقی مانده است. قطعاً شناسایی و استخراج و تصحیح و نشر این میراث، افق‌های جدیدی را در

پیش روی پژوهشگران حوزه مطالعات اسلامی باز می‌کند و به روشن شدن ابعاد ناشناخته‌ای از تاریخ، فرهنگ و اعتقادات مسلمانان کمک می‌کند. که اینکه بسیاری از مؤسسات پژوهشی معتبر داخلی و خارجی که در حوزه مطالعات اسلامی کار می‌کنند، بخشی از کار خود را به حوزه احیای میراث و فعالیت‌های مرتبط با آن همچون نسخه‌پژوهی و متن‌پژوهی اختصاص می‌دهند، اهمیت این مسئله را نشان می‌دهد.

دلیل ورود پژوهشکده حج و زیارت به این حوزه و راه‌اندازی واحدی با این عنوان چیست؟

موضوع حج و زیارت و حوزه حرمین شریفین و عتبات عالیات، از جمله حوزه‌هایی است که با توجه به جایگاه و اهمیت آنها نزد مسلمانان، میراث متنوع و متون فراوانی در این زمینه، شامل مناسک‌نامه‌های حج، فقه زیارت و آداب و اسرار آن، مزارنگاری‌ها، تواریخ مکه و مدینه، کتب فضائل شهرها و اماکن مقدس، سفرنامه‌های حج و عتبات و غیره تولید شده است. طبیعتاً تصحیح انتقادی این متون و چاپ و نشر آنها به شیوه مناسب و مطابق با معیارهای علمی روز، تأسیس واحد مستقلی را اقتضا می‌کند. البته تا الان در پژوهشکده حج و حتی قبل‌تر که تحت عنوان مرکز تحقیقات حج فعالیت داشت، بحث احیای میراث مورد توجه قرار داشته و متون مهم و ارزشمندی شامل تعدادی از سفرنامه‌های حج و غیره، به کوشش حجت‌الاسلام والمسلمین جناب آقای قاضی عسکر نماینده محترم ولی فقیه در امور حج و زیارت و نیز جناب آقای دکتر رسول جعفریان و سایر پژوهشگران، تصحیح و منتشر شده است. اما با توجه به نظر ریاست محترم پژوهشکده جناب آقای دکتر ضیائی مبنی بر اینکه در این حوزه به صورت جدی و متمرکز، فعالیت و کارهای پژوهشی بیشتری انجام شود، واحد احیای میراث راه‌اندازی شد.

لطفاً گزارشی از اقدامات و تحقیقات قبلی پژوهشکده حج و زیارت در حوزه نسخ خطی و احیای میراث ارائه بفرمایید.

در زمینه تصحیح میراث و متون خطی، در پژوهشکده حج و قبل از آن مرکز تحقیقات حج، تا کنون لااقل ۱۵ جلد کتاب منتشر شده است. طبیعتاً بخشی از این میراث، متعلق به سفرنامه‌های حج هست که اگر بخواهیم به چند سفرنامه مهم اشاره کنیم، سفرنامه حاج علیخان اعتماد السلطنه، سفرنامه میرزا داوود وزیر وظایف و سفرنامه احمد هدایتی را داریم که این سفرنامه‌ها به تصحیح جناب آقای قاضی عسکر تصحیح شده. چندین سفرنامه دیگر هم از جمله سفرنامه مکه حسام‌السلطنه، سفرنامه منظوم بانوی اصفهانی و سفرنامه میرزا حسن موسوی اصفهانی به کوشش آقای دکتر جعفریان تصحیح شده. باز هم سفرنامه عتبات، هند و حج سید محمدحسین تقوی قزوینی را داریم که به تصحیح آقای محمدعلی باقرزاده چاپ

شده. از میان متون تاریخی دیگری که قبلاً در پژوهشکده حج تصحیح و منتشر شده، می‌توانیم به ترجمه فارسی خلاصه‌الوفاء سمهودی، تصحیح دکتر کمال حاج سید جوادی، ترجمه فارسی مرآة الحرمین ایوب صبری پاشا، تصحیح جناب آقای قاضی عسکر، تحفه‌الکرام فی تاریخ مکة و بیت الله الحرام، تألیف سید مهدی بحرالعلوم و هدیه‌الزائرین محمدهادی زائر طهرانی اشاره کنیم.

در زمینه تراث پژوهی در موضوع حج و زیارت، چه فعالیت‌هایی در داخل کشور و جهان اسلام انجام شده؟

در داخل کشور، تا کنون بخش قابل توجهی از سفرنامه‌های حج و سفرنامه‌های عتبات تصحیح و منتشر شده که بیشتر آنها را آقای جعفریان در مجموعه «پنجاه سفرنامه حج قاجاری» گردآوری کرده است. خیلی از متون تاریخی و فقهی از قبیل مناسک‌نامه‌های حج نیز تا کنون از سوی پژوهشگران داخلی چاپ شده است. در جهان اسلام، بسیاری از پژوهشگران آزاد و در دو سه دهه اخیر، برخی مراکز تحقیقاتی و مؤسسات پژوهشی عربستان همچون مرکز مرکز دراسات المدینة المنورة و مؤسسات دیگری در خارج عربستان که به نحوی مرتبط با عربستان هستند، مثل مؤسسه الفرقان لندن، بسیاری از متون تاریخی مرتبط با حرمین و تواریخ مکه و مدینه را تصحیح و چاپ کرده‌اند. ناشران و پژوهشگران آزاد عرب در سایر کشورهای عربی نیز به طور پراکنده بخش دیگری از متون مرتبط با حج و حرمین شریفین از جمله سفرنامه‌های حج عربی که عمدتاً متعلق به حوزه مغرب اسلامی هستند، را کار کرده‌اند. به طور کلی در این حوزه کارهای فراوانی انجام شده، اما ما هم سعی داریم و امیدواریم که بتوانیم در واحد احیای میراث در پژوهشکده حج، کارهایی خوب و جدی در این زمینه ارائه بدهیم.

درباره طرح‌ها و برنامه‌های این واحد (در کوتاه مدت و بلند مدت) توضیحاتی بفرمایید؟

طبیعتاً از مهم‌ترین برنامه‌های این واحد، در گام نخست باید شناسایی و فهرست‌برداری و طبقه‌بندی اسناد و نسخ خطی حج و زیارت باشد. گام بعدی، احیا و تصحیح و چاپ و نشر متون ارزشمندی است که تا کنون تصحیح نشده باشد. یکی از برنامه‌های این واحد این است که برخی از این رساله‌ها و متون را که ممکن است در قالب کتاب مستقل امکان چاپ آن وجود ندارد، به صورت مجموعه‌ای از متون و مقالات، در یک کتاب منتشر کنیم. برای نخستین دفتر از این مجموعه، موضوع حج در میراث کهن فارسی را در نظر گرفته‌ایم که شامل متون فارسی مرتبط با حج در زبان فارسی - تقریباً تا آغاز دوره صفویه - است. همچنین ان شاء الله در نظر داریم نشست‌هایی تخصصی با محوریت نقد و بررسی آثار منتشر شده درباره میراث حج، با دعوت از اساتید متخصص و صاحب‌نظر در این حوزه همچون جناب آقای دکتر جعفریان

برگزار کنیم تا پژوهشگران بتوانند در این نشست‌ها هم‌فکری و تبادل نظر داشته باشند و هم‌زمان زمینه‌ای هم برای اطلاع‌رسانی بیشتر درباره فعالیت‌های پژوهشکده حج در حوزه احیای میراث فراهم شود. اما یک برنامه مهمی که در نظر داریم در واحد احیای میراث دنبال کنیم، کارها و پژوهش‌های جدی در حوزه متن‌پژوهی میراث حج و زیارت و حرمین شریفین، نظیر کتاب‌شناسی‌های توصیفی و تحلیلی و بررسی سیر تطور نگارش در یک موضوع مشخص، مثلاً مزارنامه‌ها، مناسک‌نامه، تواریخ محلی مکه و مدینه و دیگر موضوعات مرتبط است که به نظر می‌رسد خلأ پژوهشی جدی در این زمینه وجود دارد و امیدواریم بتوانیم در این زمینه کارهای خوبی را به سرانجام برسانیم.

یک از فعالیت‌های مهم در این حوزه راه‌اندازی بانک نسخ خطی حج و زیارت است. آیا برنامه و طرحی در این حوزه دارید؟

به امید خدا یکی از برنامه‌های اصلی ما گردآوری و ایجاد آرشیو دیجیتال نسخ خطی حج و زیارت است که ما آن را آغاز کرده‌ایم و ان شاء الله به تدریج تکمیل می‌کنیم.

آیا پژوهشگران می‌توانند طرح‌ها و پروژه‌هایی در حوزه احیای میراث به این واحد ارائه کنند؟ به طور کلی نحوه ارتباط پژوهشگران با این واحد چگونه است؟

ما اینجا از طرح‌های تصحیح متون ارزشمندی که در حوزه حج و زیارت وجود داشته باشد و تا کنون تصحیح نشده باشد، استقبال می‌کنیم. همچنین از طرح‌های پژوهشی مناسب در زمینه‌های نسخه‌پژوهی و متن‌پژوهی آثار مرتبط با حج و حرمین و عتبات استقبال می‌کنیم و حاضر به همکاری با مصححان قابل و پژوهشگران توانمند در این حوزه هستیم. البته پژوهشگران لازم است طرح مکتوب خود را به معاونت پژوهشی پژوهشکده ارائه دهند تا روند و چرخه تصویب آن طی شود و ان شاء الله در صورت تصویب نهایی طرح، قرارداد با آنها بسته خواهد شد. همچنین اینجا برنامه حمایت مالی از پایان‌نامه‌های حوزوی و دانشگاهی که در موضوع حج و زیارت باشد، وجود دارد و طبیعتاً موضوع این پایان‌نامه‌ها، احیای میراث هم می‌تواند باشد.

<http://manuscripts.ir/fa/component/content/article?id=6213>